DÖVLƏT BÖLMƏSİNİN MALİYYƏSİ

Elşən Bağırzadə

iqtisad üzrə fəlsəfə doktoru

Bakı - 2015

GİRİŞ əvəzi

Borclanmamağa üstünlük verərdim. Əvvəlcə borclanarsan, sonra yalvararsan.

Ernest Hemingway

DÖVLƏT BÖLMƏSİ

- Ölkədən ölkəyə fərqlənən dövlət bölməsini təşkil edən qurumları Azərbaycanda aşağıdakı 3 hissəyə ayırmaq mümkündür:
  - İdarəetmə qurumları;
  - Dövlət sahibkarlıq qurumları;
  - Digər qurumlar.

DÖVLƏT BÖLMƏSİ

- İdarəetmə qurumları:
  - Mərkəzi idarəetmə qurumları;
  - Yerli idarəetmə qurumları.
- Dövlət sahibkarlıq qurumları:
  - İstehsal müəssisələri;
  - Maliyyə müəssisələri.
- Digər qurumlar:
  - Büdcədənkənar fondlar;
  - Təsərrüfat hesablı qurumlar.

İDARƏETMƏ QURUMLARI

- ***Mərkəzi idarəetmə qurumları***
  - Dövlət hüquqi şəxs statusuna malik qurumlardır.
  - Milli Məclis, Prezident Administrasiyası, Nazirlər Kabineti, Konstitusiya Məhkəməsi, Ali Məhkəmə, Hesablama Palatası, bütün nazirliklər, dövlət komitələri və.s aiddir.
- ***Yerli idarəetmə qurumları***
  - Cəmiyyətin ehtiyaclarını yerində ödəmək məqsədi ilə formalaşdırılan idarəetmə qurumlarıdır.
  - Azərbaycanda bu qurumlara yerli icra hakimiyyətləri, bələdiyyələr və onlara bağlı qurumlar aiddir.
  - Bələdiyyələr öz gəlir və xərci olan büdcələrə malik olmaqla yanaşı, onlara dövlət büdcəsindən də pay ayrılır.

DÖVLƏT SAHİBKARLIQ QURUMLARI

- Bazar iqtisadiyyatında əmtəə və xidmətlərin böyük əksəriyyəti istehlakçıların seçimləri əsasında formalaşan bazar tələbi və bunun yaratdığı resurs bölgüsünə görə ***özəl bölmə tərəfindən istehsal edilir***.
- Ancaq, məsələn, milli müdafiə ilə bağlı əmtəə və xidmətlərin bazar mexanizmi vasitəsilə istehsal edilməsi hər zaman mümkün deyildir.
- Həmçinin avtomobil yolu, dəmiryolu, su bəndi kimi bəzi infrastruktur investisiyaları bunları həyata keçirənə deyil, əsasən bunlardan istifadə edənə fayda verir.
- Bu və digər oxşar hallarda ***dövlət bölməsi meydana çıxaraq aradakı boşluğu doldurur***.

DÖVLƏT SAHİBKARLIQ QURUMLARI

- Hər hansı bir müəssisənin ***dövlət sahibkarlıq qurumu sayılması üçün 3 əsas kriteriyaya cavab verməsi zəruridir***:
  - Dövlət (ya da xəzinə) ya bu müəssisənin ən böyük ortağı olmalıdır, ya da idarəetmə və ya nəzarətini əldə saxlamalıdır.
  - Müəssisə fərdlərə və qurumlara satılan əmtəə və xidmətlərin istehsalını həyata keçirməlidir.
  - Müəssisənin əsas məqsədi mənfəətini maksimumlaşdırmaq deyil, ictimai fayda ilə mənfəətlilik arasında optimal tarazlığı saxlamaqdır.
- Dövlət sahibkarlıq qurumları, təbii inhisarlardan yaradılmış inhisarlara, əmtəə istehsal edən müəssisələrdən (qida, geyim, maşın və avadanlıq istehsal edən müəssisələr kimi) xidmət istehsal edən müəssisələrə (havayolu, dəmiryolu, turizm müəssisələri) qədər çox müxtəlif sahələrdə qurulur.
- Səmərəsiz fəaliyyət göstərən dövlət sahibkarlıq qurumları adətən ***özəlləşdirmə*** yolu ilə özəl bölməyə ötürülür.

DİGƏR QURUMLAR

- ***Büdcədənkənar fondlar***
  - Müəyyən bir dövlət gəlirinin müəyyən bir dövlət xərcinə ayrılması məqsədi ilə qurulur.
  - Azərbaycanda büdcədənkənar fondlara daxildir:
    - *Azərbaycan Dövlət Sosial Müdafiə Fondu*: İşçi və işəgötürənlərdən yığılan pullarla pensiyaçılara aylıq pensiyalar ödəyən və dövlət tərəfindən idarə edilən fonddur.
    - *Azərbaycan Dövlət Neft Fondu*: Azərbaycan Dövlətinin neft gəlirlərinin toplandığı və strateji layihələrin maliyyələşməsinə sərf edilən fonddur.
- ***Təsərrüfat hesablı qurumlar***
  - Hər hansı bir nazirlik və komitəyə bağlı olan, müəyyən bir dövlət xidmətini həyata keçirmək məqsədilə qurulan, öz gəlir mənbələri olan, bu gəlirlərini xərcləmək səlahiyyəti olan dövlət qurumlarıdır.
  - Dövlət universitetləri, dövlət xəstəxanaları, dövlət mətbuat orqanları və.s aiddir.

DÖVLƏT BÖLMƏSİ MALİYYƏSİNİN STRUKTURU

DÖVLƏT BÖLMƏSİ MALİYYƏSİNİN STRUKTURU

Dövlət büdcəsinin gəlirləri

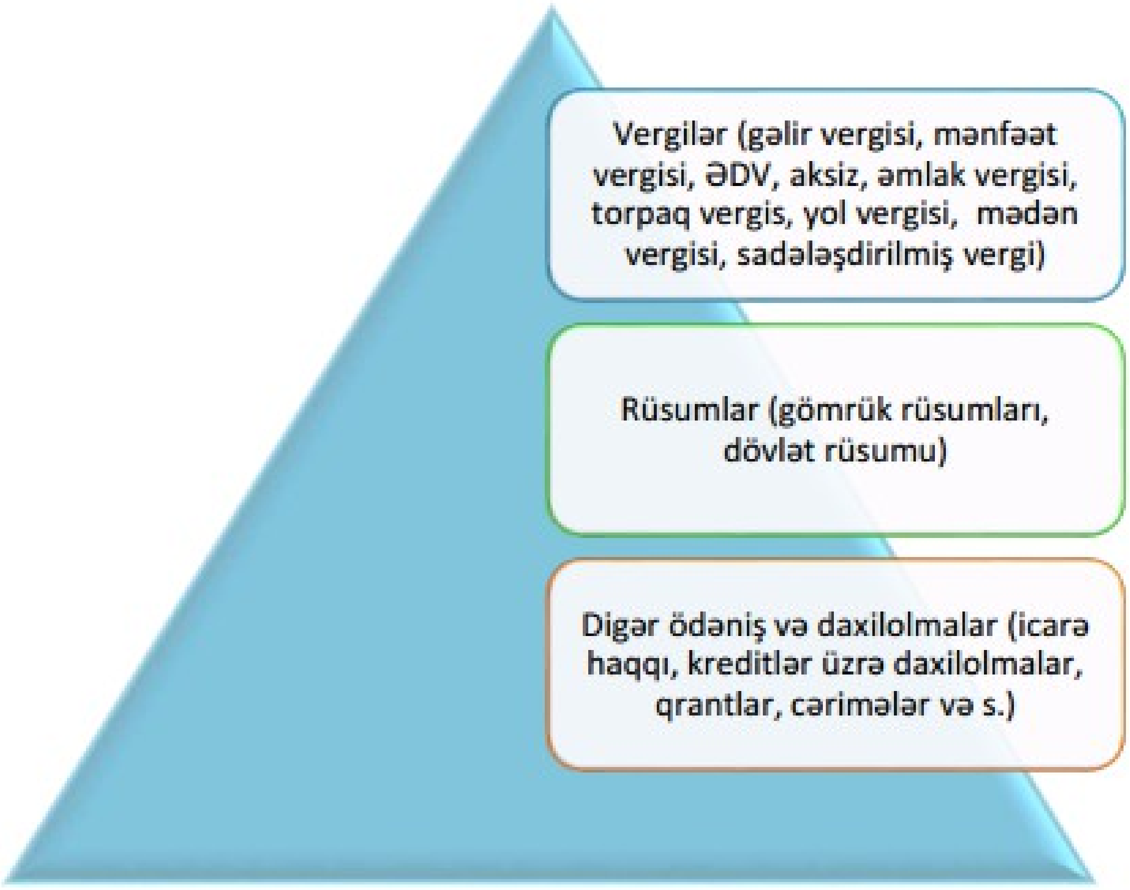

DÖVLƏT BÖLMƏSİ MALİYYƏSİNİN STRUKTURU

Dövlət büdcəsinin xərcləri

Xərclərin funksional təsnifatı
Ümumi dövlət xidmətləri
Müdafiə
Məhkəmə hakimiyyəti, hüquq-mühafizə və prokurorluq
Təhsil
Səhiyyə
Sosial müdafiə və sosial təminat
Mədəniyyət, incəsənət, informasiya, bədən tərbiyəsi və digər kateqoriyalara aid edilməyən sahədə fəaliyyət
Mənzil və kommunal təsərrüfatı
Yanacaq və enerji
Kənd təsərrüfatı, meşə təsərrüfatı, balıqçılıq, ovçuluq və ətraf mühitin mühafizəsi
Sənaye, tikinti və faydalı qazıntılar
Nəqliyyat və rabitə
İqtisadi fəaliyyət
Əsas bölmələrə aid edilməyən xidmətlər

DÖVLƏT BÖLMƏSİ MALİYYƏSİNİN STRUKTURU

2015-ci il üzrə icmal büdcənin strukturu

İcmal büdcənin gəlirləri

- Dövlət büdcəsinin gəlirləri
- Dövlət Sosial Müdafiə Fondunun büdcəsinin gəlirləri
- Dövlət Neft Fondunun büdcəsinin gəlirləri
- Naxçıvan Muxtar Respublikasının büdcəsinin gəlirəri

İcmal büdcənin xərcləri

- Dövlət büdcəsinin xərcləri
- Dövlət Sosial Müdafiə Fondunun büdcəsinin xərcləri
- Dövlət Neft Fondunun büdcəsinin xərcləri
- Naxçıvan Muxtar Respublikasının büdcəsinin xərcləri
- Xarici kreditlər hesabına maliyyələşən layihələr üzrə xərclər

İcmal büdcənin kəsiri və onun maliyyələşdirmə mənbələri

*Xarici kreditlərlər hesabına maliyyələşən layihələr üzrə xərclər

*Daxili və xarici borclanma

*Özəlləşmədən daxilolmalarxərcləri

*Xarici qrantlar

*Vahid xəzinə hesabının qalığı

DÖVLƏT BÖLMƏSİ MALİYYƏSİNİN STRUKTURU

Dövlət bölməsinin maliyyə tarazlığı

=

İcmal büdcə tarazlığı

+

Dövlət sahibkarlıq müəssisələrinin büdcə tarazlığı

YOXLAMA SUALLARI

1. Dövlət idarəetmə qurumları haqqında bildiklərinizi nümunələr əsasında açıqlayın.
2. Dövlət sahibkarlıq müəssisələri hansı məqsədlərlə qurulur?
3. Dövlət sahibkarlıq müəssisələrinin əsas xüsusiyyətlərini izah edin.
4. Özəlləşdirmə nədir?
5. Büdcədənkənar fondlar hansı məqsədlə qurulur?
6. Təsərrüfat hesablı qurumlar haqqında məlumat verin.
7. Dövlət büdcəsinin gəlir strukturunu açıqlayın.
8. Dövlət büdcəsinin xərc strukturunu açıqlayın.
9. İcmal büdcə nədir? Onun strukturunu açıqlayın.
10. Dövlət bölməsinin maliyyə tarazlığını açıqlayın.

TÖVSİYƏ OLUNAN MƏNBƏLƏR

- Mahfi Eğilmez, Ercan Kumcu, (2014). “Ekonomi Politikası: Teori ve Türkiye Uygulaması”, İstanbul: Remzi Kitabevi, 19. Basım.
- Agnes Benassy-Quere və.b., (2010). “Economic Policy: Theory and Policy”. Oxford University Press.
- Qreqori Mənkyu (2007), “Ekonomiksin əsasları”, Bakı: CBS Polygraphic Production.
- Rasim Həsənov (2009), “İqtisadi siyasət: metodologiya və praktika”, Bakı: “İqtisad Universiteti” nəşriyyatı.